

עזרת הסכמה בריטית לקבלם לארץ-ישראל — הסכמה פורמלית גרידא שלא היתה צריכה אפילו יצאת אל הפועל. אנתוני אידן, שר החוץ הבריטי או והיום, סירב לתת את הסרטיסטיים.

האנגלים, ובני-בריתם, לא היו אוישים ל"גורל היהודים. הם פשוט לא רצו כי יהודים אלה ייצלו. כי כל דרך מעשית של הצלה היתה כרוכה בהצפת ארץ-ישראל בידי עולים. האנגלים לא רצו ארץ, כי חששו לאבד את הארץ. האמריקאים לא רצו כי יהודים אלה יבואו לאמריקה. איש לא רצה בהם.

בארץ-ישראל היה קיים מרכז עברי, כוח עברי מגויס, מרות לאומית שיכלה להחליט ולפעול. לו קם מרכז זה והכריז מלחמת קודש להצלת היהודים, לו טתח במהומות, לו הכריז מרי אזרחי, לו עשה משהו כדי לעזור את מצוינם של מליוני אנשים הנודים ביעולם, יתכן והיה משנה את המצב.

אולם שום דבר כזה לא קרה. כי ה"מרות הלאומית, ממשלת המדינה-בדרך, היתה מורכבת מאנשים שאמנינו בדיוק כמו ר"דולף קסטנר בכוחה העליון של השתדלות. אולם בעוד שקסטנר, בגיהנום הנאצי, נאלץ ללכת אל הפריץ הגרמני, היה הפריץ בארץ-ישראל בריטי.

שתדלן מול שתדלן

השתדלות של רודולף קסטנר סתרה ל"חלוטין את השתדלות של משה שרתוק. הצלחתו של שרתוק קברה את קסטנר, כי שם שהצלחתו של קסטנר היתה קוברת, מן הסתם, את שרתוק.

שרתוק וחבריו לא העלו על דעתם מרד באנגלים, בימי המלחמה, כשם שקסטנר לא העלה על דעתו מרד בגרמנים. הם קיוו לשכנע את הבריטים, אט"אס בהדרגה. אם לא ניתן להם להציל את יהודי הונגריה, הרי לפחות ניתן להם להקים בריגדה, ש"יכלה לאסוף אחרי המלחמה את שרידי הטבח. הם גם יכלו לשלוח להונגריה את הקומץ המסואר של הצנחנים, הגיבורים בני האלמוות שיצאו לשליחות אבודה, ללא כל אפשרות לעזור ליהודים המעונים, אלא רק לעזור בדיעות לאותו השליש הבריטי ש"מנע את הצלתם של אותם יהודים עצמם.

לו רצתה המרות הלאומית באמת לארגן מרד יהודי בהונגריה, הרי היו בידיה המכ"שירים לכך. בארץ היה קיים הפלמ"ח, ש"מפקדיו היו ממלאים ללא ספק אחריות כל הוראה להטיס מפקדה להונגריה, לנהל שם את המאבק המר. פקודה כזאת לא ניתנה.

אשמה כבדה מאד רובצת, על כן, על שכמם של הפוליטיקאים שקבעו אז את דרכו של הישוב ואת דרך ההגנה. הם עזרו לסכל את שליחותו של בראנר. הם השתיקו את פרטי ההשמדה האיומה. הם מנעו את הצלחת השתדלותו של קסטנר ומנעו גם את הדרך השנייה — המרד.

המדינאים האחראים — ובראשם משה שרת — ניסו לחפות על הפרשה בהיתלם בוכר הצנחנים הגיבורים. הטכס הרה-האסון במעגן, לוכר הצנחן פרץ גולדשטיין שהתמר או נמסר לגסטאפו כחלק מקו השתדלנות, כא הסיחה כח תשומת-הלב מן ה"אשמה הסיודית. כך סיפקה פרשת-קסטנר גם את הידיעה הגדולה השנייה של תשי"ד: אסון מעגן.

עד הסוף המר

משך שנה שלמה אחרי כשלוני שליחות בראנר נשאר קסטנר על משמרתו. משך שנה זו אירעו כמעט כל המאורעות שהיו סלע המחלוקת בממשל גרינוולד.

לפי תיאור ידידיו הרבים, היה רק קדוש מסוגל לעשות את אשר עשה קסטנר. "כל עוד אפשר היה להציל יהודי אחד, הרגשתי שעלי להמשיך", אמר קסטנר עצמו. לפי התיאור ההסוף, אמר קסטנר עברה השתדלותו של קסטנר את הגבול בין ש"ח"ת-פעולה הכרחי לבין בנייה, בעזרו ל"רוצחי ה.ס.ס. למלט או נפשם וליצור לעצמם אליבי.

היתה זאת, לכל הדעות, שנה של סיוט. קסטנר הגיע לשיאם, עמד אפילו פנים אל פנים מול הילמר עצמו. אולם הוא גם הולך למרתמי הגסטאפו, שם הוציאו את ש"יניו בעניינם. הוא עבר את הגבול שבין עזרה וחזר לוינה הנאצית — מעשה של גבורה על-אנושית לפי דעה אחת, מעשה המוכיח שעבר למעשה למחנה הנאצים ונהנה מ"חסותם, לפי דעה שנייה. אחרי שיחרור הונגריה עבר קסטנר לוינה,

משם לגרמניה. הוא שיתף פעולה עם קורט בכר, כשהלה מסר את מחנות-הריכוז לידי הצבא האנגלו-אמריקאי ללא מעשירצח גרמנים. והוא העיד לטובת בכר אחרי המלחמה, כנראה בדיעת הסוכנות היהודית.

תהיה זאת חובתו האכזרית של השופט להוציא את פסק-דינו, לקבוע אם היה ק"טנר קדוש או כוגד, אם מעשיו הקטנים מצטרפים למסכת אפוסת-היהוד של אדם שגם בתנאים הנוראים ביותר לא גואש משליחותו להציל חיי בני עמו, או לתעודת-העניות של איש שיצא לדרכו כשליח עמו, הסתבר ר"טטה לדרכים אפלות.

למען ההיסטוריה אין הדבר חשוב כל כך. אולם הלקח של פרשת קסטנר נשאר חשוב מאד. הוא היה חשוב במדינת ישראל בסוף שנת תשי"ד לא פחות מאשר בסוף מלחמת העולם.

חזרה לגיטו

כי פרשת קסטנר הטילה אור חיזור על עובדה בולטת אחת: בשנת 1944 לא ע"ס קה הסוכנות היהודית בהנהלת מלחמת ה"קיום של עם עצמאי, אלא בשתדלות למענו.

ריבונות על קיומה. המלחמה היא המשך המדיניות. שתייהן כאחת הן דרכיו של עם שהוא אדון לגורלו, עם כן-חורין.

בגטו היהודי לא היתה אפשרות לנהל מדיניות או לערוך מלחמה. הגטו היה תלוי בחסרו של הפריץ, של השליש הור. לכן היו מנהיגי הגטו יהודים שהצטיינו בכשרון מיוחד לדבר אל הפריץ, יהודים שזכו ל"כבוד בני עדתם דוקה הודות לכשרון זה. אלה היו השתדלנים.

הארכיטיפוס של השתדלן הוא מרכזי ה"יהודי, גיבור אותו ספר תנ"כי אשר נולד בגלות פרס. כששמע מרכזי על הגויה, לא עלה על דעתו למרוד. הוא לא פנה אל בני עמו בדרישה להתגונן. הוא סמך על דרכי השתדלות. הוא השיג את ביטול ה"גויה כפרס על שרות ששרת את המלך (ככה יעשה לאיש אשר המלך חסך ב"יקרו") והודות לנערה יהודיה שמצאה חן בעיני הפריץ והמסה את לבו כשטוב לבו ב"ין.

מרכזי היהודי היה ההיפך הגמור מיהודי המכבי, האיש שקם, מרד, לחם ושיחרר.

המנהיגות כי עלתה לפסים שלא התאימו לה. עוד לחמו החיילים בחזית, עוד השתערו הגוים בדרום, כשהחלה הריאקציה: השגריר האמריקאי ביקר את דוד בן-גוריון בטבריה ודרש לפנות את אבו-עגילה. דוד גם נתן את הפקודה המפורסמת להחזיר את הכוח הישראלי שניתק את הכיס עזה. במקום להשאיר את הסריו ברפיח, ככסיס למקח וממכר ליד שולחן המשא-ומתן ה"ישיר עם המצרים, סמך בן-גוריון על תיווך האמריקאים. כך, ברע העליון של המלחמה, בוזבו פריה. האמריקאים השיגו לישראל שביתת-נשק. הם לא השיגו לה שלום, והם לא השיגו לה בטחון.

לבמה — או לחדר המשרתים הוגינהז מאו חזרה המדינה לדרך הסלולה של מר"דכי היתודי. המדיניות החיצונית שלה לא היתה לא מדיניות ולא חיצונית. היא היתה, שטטו כמשמעו, התרוצצות שתדלנית ב"משרדי הממשלה האמריקאית, וכמידה מסו"ימת התרוצצות באו"ם ובמשרדי ממשלת בריטניה תקות המדינה לקיום ולבטחון הות"נה, במידה מכרעת, בחסות זרים.

ראש האחלקה המדינית בסוכנות

במשך שנת תשי"ד נתגלו התוצאות הרות האסון של קו זה. מתוך הגיון פנימי מ"שלהם נטו האמריקאים, כמו הבריטים לפני הם, לברית עם הכת השלטת בארצות-ערב. המדינה שלמרה להישען לחלוטין על הקנה האמריקאי גילתה, לפתע, שהוא משענת קנה רצוף.

היה זה מקרה בעל משמעות עמוקה כי דוקה במצב זה עלתה לעיני האורח היש"ראלי פרשת קסטנר, הפרשה המוכיחה מ"אין כמות מה סופו של קיבוץ הסומך על שתדלנות. כי השאלה הגורלית ביותר לפני האנש הישראלי, בראש-השנה תשט"ו, היתה שוב: מרכזי היהודי או יהודה המכבי, שתדלנות בסני השלטון הור-הנסטר, ה"קיים עדיין בארץ, או נסיונו של עם רי"בוני ליטול את גורלו לידו, ללחום את מלחמת קיומו בעצמו.

דרכים רבות פתוחות לעם היוצא לפעול על במת ההיסטוריה: דרכים של שלום ו"של מלחמה, של רכישת ידידים או הפעלת הנשק. עוד זמן רב יהיה נטוש הויכוח איזו מרכים אלה טובה, יעילה, מוסרית יותר לישראל. אולם תהום רבצה בין כל הדרכים האלה כאחת ובין הדרך האחת, המובילה אל חדרה-משרתים של הפריץ. זה היה הלקח העליון של פרשת קסטנר, בעיני האדם הישראלי של תשי"ד.

ראש מעשלת ישראל

הוא היה ההיפך הגמור מגיבורי ספר יהו"שע, שמואל ושוססים — הגיבורים והמדיי נאים של עם חספי. אולם מנהיגי הגטו לא יכלו לחקות את המכבי ואת שאול המלך. מרכזי היהודי היה האידיאל שלהם.

הציונות הלכה בראשיתה בורכי מרכזי. היא לא הוסיפה בארץ ככובש, או ככ"ן הכרית של בני הארץ, אלא ככת-חסות של השלטון. אך במרוצת השנים נולד דור חדש בארץ. ההתישבות, ארגון ההגנה, הפלמ"ח והמתחרות דחפו את המנהיגות מאחור. ה"כוח הטבעי של התהליך העלה את המנהי"גות, כמעט בעל כורחה, לפסים של מלחמת"שיתורר. לא היתה זאת מעולם מלחמת"מה בידי המנהיגים עצמם, אלא מלחמת ה"נוצר שספה את רצונו על מנהיגיו. התוצאה היתה מלחמת-העצמאות שאיש מבין המנהי"גים של הישוב לא התכוון לקראתה, לא האמין בכוחה. עוד 24 שעות לפני הפלי"שה הערבית לא האמינו רוב המומחים כי אמנם תסרוך מלחמת-עמים.

במלחמה קרה הנס: הנוצר העברי גם על רגליו, מחק את תוצאות ההנחה של ההנהגה הכושלת, הגיש לעם את המדינה על מגש של כסף. אילו המנהיגות נסחפה בשטף ההתלהבות, משך כמה חדשים היה נזמה כי נפתח דף חדש בתולדות הארץ. אולם היתה זאת אשליה. לפתע הרגישה

אפשר היה להאשים בכך את אנשי הסוכ"נות היהודית, האחראים לפרשת קסטנר, ש"הפכו בינתיים לראשי מדינת ישראל. אמרם היה להאשים מפלגה זו או אחרת. אולם התופעה היתה הרבה יותר עמוקה, חרבה מעבר לתחומים של אישים ומפלגות. היו לה שרשים רוחניים עמוקים. מרכזי היהודי או יהודה המכבי המדיניות היא הדרך בה לוחמת מדינה